

A COHORS-TAKTIKA KIALAKULÁSÁNAK KATONAI ELŐZMÉNYEI

KERTÉSZ ISTVÁN

Diodóros írja a rómaiakról, hogy katonai ügyekben olyan tanítványok voltak, akik utóbb mindig felülmúlták mestereiket. Az etruszkoktól a falanxot vették át, később más népektől a manipulusokban való felállást.¹ Ehhez hozzátehetjük, hogy Diodóros korában — időszámításunk kezdete körül — a harci tapasztalatok tekintetében egykor Rómát felülmúló népek már az Imperium Romanum alattvalói, s hogy ez így történhetett, abban jelentős szerepet játszottak a harci technikájukban és taktikájukban egyre fejlődő, a mindenkori követelményekhez egyre jobban alkalmazkodó római legiók. A rómaiak falanxai hosszú ideig eredményesen harcoltak Itália népei ellen, manipulusaik pedig sikerrel küzdöttek meg az utolsó félelmetes szomszéd, Makedónia hadseregével.

Az i. e. III. sz. végén azonban forrásaink szerint új taktika kezd kibontakozni a római hadseregben, s míg keleten a manipuláris taktika még közel egy évszázadig, megőrzi egyeduralmát, Hispániában a sajátos körülmények következtében kialakulnak a római nehézsúlyosság első cohorsai.

A római hadtörténettel foglalkozó szakirodalom Kromayertől Websterig, Parkertől és Adcocktól Maskinig a cohorsnak, a manipulust felváltó új taktikai alakulatnak a római hadseregben való alkalmazását közhelyszerűen Marius hadügyi reformjaival kapcsolja össze. Nem veszik kellő súllyal tekintetbe az ókori történetírásnak azokat az adatait, amelyek fényében már jóval Marius reformjai előtt meglehetősen világosan kirajzolódnak a cohors-taktika körvonalai. Némileg érthetővé teszi ezt az álláspontot az a tény, hogy az i. e. II. sz. nagy ütközeteit Kynoskephalainál és Pydnánál manipuláris felállású legiók vívták, ugyanakkor a cohors csak ritkán került alkalmazásra, ráadásul a kisebb politikai jelentőségű hispániai harcokban. Az is igaz, hogy a Jugurtha elleni háborúban Marius cohorsokat használt, s utána ez az egység általánossá vált Sulla, majd Caesar seregében. De világosan kell látnunk, hogy egyrészt az ókori források nem támaszt-

1 Diodóros XXIII. 2. 1.

ják alá azt a vélekedést, hogy a cohors-taktika bevezetése Marius katonai reformjaihoz tartozott, másrészt viszont adataik túlságosan sűrűn utalnak ezen új taktikai alegységek korábbi alkalmazására.

Ha nem fogadjuk el minden további nélkül Marius újító szerepét a cohors-taktika bevezetésében, akkor szükségképpen a következő célt kell kitűznünk: áttekinteni azokat a forrásokat, amelyek megbízhatóan utalnak a római cohorsok korai létezésére, és megvizsgálni azokat a körülményeket, amelyek közrejátszottak ezen alakulatok létrejöttében.

Próbáljuk először az első feladatot megoldani!

Polybios a hispániai Ilipa mellett lezajlott ütközet leírásánál említi meg első ízben a cohorsot: Cornelius Scipio a szárnyakon elhelyez a velites és a lovasság csapataival együtt „... három speirát — amely alakulatát a gyalogságnak a rómaiak cohorsnak nevezik — ...”²

A második pun háborúnak ez az i. e. 206-ban megvívott csatája Cornelius Scipio hadvezéri zsenialitásának egyik legkimagaslóbb megnyilatkozása volt. Míg kevésbé megbízható hispániai szövetségeseit a centrumban helyezte el, feladatuk szabva számukra az ellenség felállítását, addig saját erőinek a szárnyakon történt koncentrálásával sikeres átkaroló hadmozdulatot hajtott végre.³ A manipulusokból összetevődő cohorsok nagyobb átütőerejükkel, önállóságukkal és mozgékonyaságukkal alkalmasak voltak rá, hogy az ellenfél szárnyaira csapást mérjenek velük.

Az tehát bizonyos, hogy az ilipai csatában Scipio nehézgyalogságának egy részét cohorsokban állította föl, a görög szöveg kétértelműsége azonban problémákat vet fel a cohorsok számával kapcsolatban. Vitatható ugyanis, hogy Polybios a három speirát együttesen tekinti-e egy cohorsnak, vagy pedig maga az egy speira az az alakulat, amelyet a rómaiak cohorsnak neveznek?

Livius értelmezése szerint Scipio szárnyanként „a gyalogság három cohorsával támadt”,⁴ ő tehát a speirát a cohorsszal azonosítja. Tekintettel azonban arra, hogy Polybios a speirát több helyen manipulus értelemben használja, s egy cohors három manipulusból áll, több kutató, így Klotz⁵, Mauersberger⁶ és Walbank⁷ úgy véli, hogy Livius félreértette a speira jelentését. Véleményük szerint a rómaiak szárnyanként egy-egy cohorsot állítottak fel. Velük szemben Veith⁸ és Taeger⁹ elfogadja Livius értelmezését, tekintettel a speira későbbi egyértelmű „cohors” jelentésére (L. Appianos: *Emph.* III. 45/184; IV. 115/479; továbbá császárkori feliratok), valamint arra a megfontolásra, hogy szárnyanként egy-egy cohors túlságosan csekély erőt jelentett volna, míg három cohors inkább megfelelehetett rendeltetésének. Itt kell megjegyeznünk, hogy Scipio seregében megközelítően 45

2 Polybios XI. 23. 1.

3 Polybios XI. 22–24; Livius XXVIII. 13–15.

4 Livius XVIII. 14–17.

5 A. Klotz: Livius und seine Vorgänger, Leipzig, 1940. 186. o.

6 A. Mauersberger: Polybios-Lexikon I. 3., Berlin, 1966. 1422. o.

7 F. W. Walbank: A historical commentary on Polybios, II. Oxford, 1967., 302. o.

8 Kromayer—Veith: Antike Schlachtfelder. Berlin, 1903–31. IV., 523. o.

9 F. Taeger: Zur Schlacht bei Ilipa. *Klio*. 1931. 339–347. o.

ezer, míg az ellenség soraiban 50 ezer gyalogos harcolt, nem is említve a lovasokat és az elefántokat. Ilyen nagy seregek összecsapásánál feltétlenül a cohorsok magasabb száma valószínűbb.¹⁰

Nem sokkal az ilipai csata után Scipio újabb ütközetet vezetett, ezúttal az Ebro mellett a lázadó Indebilis vagy Andobales ellen. Az ellenség lovasság által támogatott gyalogságával szemben a római nehézgyalogság egy részét négy cohorsban felállítva küldte harcba.¹¹ A szűk völgy, amelyben a küzdelem lezajlott, nem tette lehetővé több cohors bevetését, amint azt az ütközetet szintén leíró Liviustól is tudjuk: „Előre négy cohorsot állított, mivel az arcvonalat nem lehetett jobban megnyújtani”.¹²

Az Ebro melletti összecsapás a második és egyben az utolsó hely, ahol Polybios említi a cohorsot. A hispániai harcok vonatkozásában azonban Livius még több alkalommal ír a cohors alkalmazásáról.¹³ A Baeculánál i. e. 208-ban lezajlott ütközet kezdetén Scipio „... két cohorsot rendelt ki, az egyiket a völgy szoros bejáratának ellenőrzésére... másikat a városból a dombon át a földekre vezető út biztosítására...”¹⁴ Livius eme leírásából jól kitűnik, hogy a cohorsot eredetileg alkalmilag szervezték meg a manipulusok összevonásával akkor, amikor valamely speciális feladat végrehajtására a manipulus önmagában gyenge lett volna. Ezt az elgondolást a cohors kifejezés többi előfordulási helye is alátámasztja.

Az eddigiek ismeretében joggal merülhet fel az a kérdés, hogy vajon a cohors Scipio találmánya-e? Mint látni fogjuk, egészen az i. e. II. sz. utolsó harmadáig cohorsot csak Hispániában használtak. Maga Scipio sem alkalmazott cohorsot máshol lezajlott ütközeteiben. A cohors kialakulásának kezdeteit a római nehézgyalogság vonatkozásában tehát Hispániában kell keresnünk. Támpontot nyújthat ehhez Livius híradása L. Marcius Septimius i. e. 210-ben Hispániában a punok felett aratott győzelméről.¹⁵

Kora hajnalban a rómaiak a punok két táborát rohanták meg, a két tábor közötti erdőségekben pedig katonaságot helyeztek el a várhatóan menekülő ellenség fogadására: „Ebben az erdőben, körülbelül a közepén, pun ravaszsággal egy római cohors és lovasság rejtőzött el.”¹⁶

Marcus vezérletével a rómaiak nagy győzelmet arattak a punok felett. Livius leírja, hogy az ellenség veszteségeit Claudius Quadrigarius 37 000, Valerius Antias 17 000, Calpurnius Piso pedig 5000 főre becsülte.

Az ellenség veszteségeinek túlzottan nagy aránya nyilván az anna-

10 Polybios katonai terminus technicusainak nyelvészeti elemzését lásd *Kertész István*: A római cohors-taktika kialakulása és Polybios katonai terminus technicusai — Ókori történeti tanulmányok. Emlékkönyv Hahn István tiszteletére 60. születésnapja alkalmából. ELTE Ókori Történeti Tanszékeinek kiadványai, 5/99—117. o. (A téma kifejtésének teljessége érdekében e cikkem gondolatmenetének egy részét itt is reprodukálom.)

11 *Polybios* XI. 33. 1.

12 *Livius* XXVIII. 33. 12.

13 Lásd *M. J. V. Bell: Tactical Reform in the Roman Republican Army. Historia* (XIV, 1965) 404—422. o.

14 *Livius* XXVII. 18. 10.

15 *Livius* XXV. 39.

16 *Livius* XXV. 39. 1.

listák ama hazafias törekvésének eredménye, hogy a két Scipio halálával a római presztízst ért sérelmet ellensúlyozzák. Erre, valamint arra hivatkozva, hogy Appianos és Polybios nem említik meg a háború eme epizódját, több kutató, így De Sanctis¹⁷, Scullard¹⁸ és Hallward¹⁹ Marcius győzelmét soha meg nem történtnek tekinti. Münzer azonban véleményünk szerint joggal mutatott rá, hogyha Marcius győzelmét az annalisták kétségkívül eltúlozták is, legfeljebb a győzelem arányait, de nem magát a diadal tényét vonhatjuk kétségbe:²⁰ „Livius a senatus tárgyalásairól adott beszámolón²¹ és Cl. Nero parancsnokság átvételén keresztül²² igazolja, hogy érdemes a bizalomra.” Valóban, Livius beszámol arról, hogy a senatus elismeréssel fogadta Marcius hőstettének hírért, de kifogásolta, hogy a propraetori rangot önhatalmúlag vette fel. Azt is elleneztek az atyák, hogy a katonák maguk válasszák meg vezérüket, miként ez Marcius esetében is történt. Mivel tűrhetetlennek tartották, hogy ne a senatus által megbízott parancsnok legyen a seregek élén, Cl. Nerót küldték Hispániába a vezérlet átvételére. Ezek után, ha teljes egészében elvetnénk Livius leírását, akkor el kellene vetnünk Livius hispániai híradásának egy jelentős részét is.

Münzerhez hasonló álláspontot foglal el Klotz, aki szerint Livius Marcius epizódját csak „nem minden további nélkül” lehet elfogadni.²³ Tehát ő sem a győzelem tényét, hanem nagyságát vonja kétségbe. Bell is hitelesnek tekinti a történetet, Livius leírását pedig az első olyan helynek, ahol a cohorsról való híradásnak hitelt lehet adni.²⁴

A cohors viszonylag korai használatára vonatkozó további adatok jelentős része Marcus Porcius Cato Maior i. e. 195-ös hispániai tevékenysége körül csoportosul. Livius, Cato működését leírva, több ízben beszél cohorsokról.²⁵ A hitelesség tekintetében nem mindegy, hogy munkája e részéhez Livius milyen forrást használt fel. Ebből a szempontból figyelemre méltó Walsh elemzése, aki megállapítja, hogy Cato csatáinak leírásai Liviusnál az előző csataleírásokhoz képest sokkal érthetőbbek, a részletek kidolgozottabbak, és némileg túlzó bennük a vezér virtusának kiemelése. Véleménye szerint Livius alapvető forrása Cato volt. Livius vagy az Origines-ből merített, vagy Cato De consulatu c. beszédéből, amely kimerítően leírta a hadműveleteket, vagy egy közbeeső annalistától, aki hűségesen követte Catót. Nissen szerint Livius forrása a De consulatu, Peter szerint az Origines volt, míg Klotz és Kahrstedt egy közbeeső annalista felhasználását feltételezi.²⁶ A lényeg a mi szempontunkból az, hogy Livius valamilyen mó-

17 *De Sanctis*: *Storia dei Romani*. Firenze, 1968. III. 2., 435. o.

18 *H. H. Scullard*: *Scipio Africanus in the Second Punic War*. Cambridge, 1930., 53. o.

19 *Hallward*: *C. A. H. VIII. k. 83. o.*

20 *Münzer*: *P—W: RE. XIV. 1591. skk.*

21 *Livius XXVI. 2.*

22 *Livius XXVI. 17.*

23 *Klotz*: *i. m. 169. o.*

24 *Bell*: *i. m. 408. o.*

25 *Livius XXXIV. 12.6; 14.1.; 14.7; 14.10; 15.1; 19.9; 10; 20.3.5.*

26 Lásd *P. G. Walsh*: *Livy: His Historical Aims and Methods*. Cambridge, 1967. 135. o.

don mégiscsak Catót használta a róla szóló fejezetek fő forrásául, s így a cohorsra történő utalásai hiteleseknek tekinthetők.

Liviuson kívül véleményünk szerint Appianos és Plutarchos is bizonyítja, hogy Cato Hispániában használt cohorsokat. Cato Emporiumnál lezajlott ütközetéről szóló beszámolójában Appianos többek között a következőkről tudósít: Cato, amikor a kétséges kimenetelű csata egészen estig tartott, és mindkét részről sokan elesetek, három tartalék taxisszal előrenyomult, és egy domb elfoglalása után áttörte az ellenség centrumát.²⁷ Ismerve Appianos terminus technicus használatát, melyben a cohorsot felváltva nevezi speirának és taxisnak,²⁸ nincs terminológiai akadálya annak, hogy a taxisnak jelen esetben a cohors jelentést tulajdonítsuk. Három cohors képviselt olyan erőt, amely képes volt az ellenségre döntő csapást mérni. Ugyanakkor ez a haderő bevetéséig tartalékban volt, a csatában pedig a vezér személyes parancsnoksága alatt vett részt. Ez valószínűsíti, hogy a három taxis Cato személyes tartaléka volt, vagyis római alakulatról van szó, nem pedig a szövetségesekről. Hogy pedig ez a haderő nem lehetett a cohors praetoria, azt az mutatja, hogy Appianos nem használja erre vonatkozó kifejezését: a stratégiké taxist, illetve a stratégiké speirát.

Livius és Appianos után Plutarchos Cato Maior életrajza emlékezik meg Cato cohorsairól. Ebben az életrajzban olvassuk, hogy Cato magához vett 500 lovas katonát és 5 gyalogos speirát. Ezzel a sereggel azután leigázta a lacetanusok törzsét.²⁹

A speira kifejezés problematikus mivoltával már foglalkoztunk Polybios kapcsán. Sajnos Plutarchosnál sem egyszerű annak eldöntése, hogy a speira mit jelent. Ez a kifejezés katonai alakulat megjelöléseként az életrajzokban összesen 32 alkalommal fordul elő.³⁰ Philopimén életrajza az egyedüli, amelyben a speira a makedón falanx részeként szerepel.³¹ Cato Maior életrajza az első, melyben a speira, mint római alakulat, cohors értelemben előfordul.

Ennek az életrajznak fő forrásai Polybios és Livius.³² Polybios Cato hispániai tevékenységével valószínűleg elveszett XIX. könyvében foglalkozott. Livius viszont Catóval kapcsolatban elég gyakran említi a cohorsokat ahhoz, hogy a lacetanusok ellen bevetett és Plutarchos által említett öt speirát öt cohorsnak tekintsük.

Livius tudósít arról, hogy a Scipio Africanus ellen lázadó Indebilishez a lacetanusok elsők között csatlakoztak.³³ Ez a vad és harcias törzs a későbbiek folyamán is nyilván sok gondot okozott a rómaiaknak. Elképzelhetetlennek tartom, hogy Cato olyan csekély erővel, mint öt manipulus, leigázhatta volna őket. A speira tehát itt nyilván cohorsot jelent. Érdekes lehet ebből a szempontból, hogy a császárkori cohors equitataiban ugyancsak 500 lovas tartozott 5 cohorshoz. Ha

27 Appianos: Iber. 40.

28 Lásd: Hahn István: Die Legionorganisation des zweiten Triumvirats. Act. Ant. 1969. 200. o. 10. jegyzet.

29 Plutarchos, Cato Maior 11. 1.

30 Lásd D. Wyttenbach: Lexikon Plutarcheum II., Leipzig, 1843. speira.

31 Plutarchos, Philopimén 9. 2.

32 R. H. Barrow: Plutarch and his Times. London, 1967. 160. o.

33 Livius XXVIII. 24. 4.

Plutarchos jól értesültsége (hiszen konkrét számadatokat közöl) Polybiostól származik, akkor ez a hely is alátámasztja azt a véleményünket, mely szerint a speira Polybiosnál cohors értelemben is előfordult.

A többi olyan forrással, amelyek a cohorsok további hispániai alkalmazására, majd az i. e. II. sz. végi általános elterjedésére utalnak, most nem foglalkozunk. Az eddigiekkel azt szeretttük volna bemutatni, hogy hol és kik által, milyen forrásokkal dokumentálva került sor az első cohorsok kialakítására.

Felmerül mármost a kérdés, milyen körülmények kényszeríthették ki a manipulusok cohorsokba történő összevonását?

A hagyományos manipuláris felállással néhány római hadvezér már régebben is elégedetlen volt. Beneventumnál Manius Cúrius a lándzsákkal felfegyverzett tábori őrséggel kénytelen az elefántok által üldözött manipulusait megerősíteni.³⁴ Flaminius i. e. 223-ban Placentiánál a hastatusok kezébe lándzsát ad a gallok rendkívül heves első rohamának megfékezésére.³⁵ Általánosságban azonban kedvező terepen, frontálisan támadó falanx ellen a manipulusok sikerrel vették fel a harcot.

A második pun háborúban viszont a karthágóiak olyan sereget vezettek a rómaiak ellen, amely rugalmasságában felülmúlta a nehezen és inkább csak előre-hátra manőverező manipuláris legiót. A pun hadsereg képes volt ellenfele megkerülésére, szárnyai megnyújtására és erőteljes szárnycsapás végrehajtására. A trebiai és cannaei csata bebizonyította, hogy a nem eléggé rugalmas mozgású legiók nem állhatnak ellen egy ilyen ellenségnek. A rómaiak ezért hosszú ideig kerültek a nyílt ütközetet, de a megoldást nyilván egy hatásos taktikai-stratégiai ellenszer kidolgozásában kellett keresni.

Több egyéb tényező, elsősorban Hispániában, szintén nehezé tette a rómaiak helyzetét. A csekély létszámú manipulusok több esetben nem tudták visszaverni az ék alakban felfejlődő bennszülöttek rohamát. Erről Livius így ír: „A celtiberek, miután rendezik csatarendjüket, és látják, hogy nyílt csatában nem egyenlőek a legiókkal, ékben fejtenek ki nyomást, amely harcmódban annyira erősek, hogy rohamukkal bármelyik részt támadják is, nem lehet őket feltartani. Akkor az összes legió megzavarodik, a csatarend majdnem kettészakad.”³⁶ Növelte a veszélyt a rómaiak számára, hogy a hispániai gyakoriság együttműködött a lovassággal, amely Strabo szerint kitűnően idomított, még hegymászásra is alkalmas lovakkal rendelkezett.³⁷

Előnyt jelentettek a rómaiakkal szemben a Polybios szerint is igen kiváló hispán kardok,³⁸ amelyeknek rettenetes hatását később, éppen római katonák által véghez vitt mészárlás következményeképpen, Livius írt le: „...miután látták a hispán kard által megcsönkített testeket a vállal együtt levágott karokkal vagy a teljesen átvágott

34 *Plutarchos*, Pyrrhos 25.

35 *Polybios* II. 32–33.

36 *Livius* XL. 40.

37 *Strabo* III. 3.6; III 4. 15.

38 *Polybios*, fragmentum 179.

nyakkal, a törzstől elválasztott fejeket, a szenvedő beleket és a sebek többi csúfságát...³⁹

Nehézzé tette a római legiók helyzetét az is, hogy a hispániaiak gyakran folyamodtak gerilla hadviseléshez.⁴⁰ A manipuláris legió már említett rugalmatlansága éppúgy megakadályozta az ezek elleni eredményes hadviselést, amiként a pun seregek ellen is.

Az előbb említett tényezők együttesen két irányban vetették fel a hadművészeti változtatás szükségességét a római hadseregben. A veszedelmesen támadó ék, a gyalogsággal kombinált lovasság rohama és a kiváló ibér kard elleni védekezés céljából szükségessé vált a *taktikai koncentráció* megvalósítása. Ezt kívánták úgy elérni, hogy három manipulus összevonásával erősebb, nagyobb ellenállóerejű egységet, cohorsot hoznak létre. Ugyanakkor a cohors, mint a manipulusnál lényegesen átütőbb, zárt alakulat, könnyebben mozgatható, esetenként önállóan is képes harci feladat megoldására. Így azután alkalmas a lesből lecsapó ellenség felszámolására éppúgy, mint az erőteljes szárnycsapás végrehajtására. Megfelelő hadvezetés mellett tehát a cohors egy másik követelménynek is eleget tehet, mégpedig rugalmasan mozgó ellenséggel szemben a *stratégiai szétoszlás* szükségességének.

Cornelius Scipio hadvezéri nagyságát mutatja, hogy idejében felismerte a taktikai-stratégiai reform elkerülhetetlenségét, és Hispania sajátos viszonyai között azt megfelelően végre is hajtotta.

A manipulusokat először a rajtaütésszerűen támadó hispán törzsek eredményes megfékezése céljából vonhatták össze egy-egy konkrét harci feladat megoldására, ideiglenes jelleggel. A manipulusokból alkalmanként cohorsot képeztek katonailag fontos útszakaszok ellenőrzésére, mint például Scipio Baeculánál, vagy az ellenség rejtekből történő megtámadására, mint Marcius ama vitatott győzelménél. A cohors igazi jelentőségét azonban Ilipánál nyerte el. Scipio itt felhagyott a hagyományos triplex acies alkalmazásával. Megerősítette szárnyait, amelyek ebben a csatában önálló cselekvési lehetőséghez jutottak. Az ellenségre pedig döntő csapást a szárnyakon elhelyezett cohorsokkal mérte, melyek koncentrált erejükkel már sikeresen szálltak szembe az ellenséges gyalogság és lovasság máskor oly félelmetes kombinált támadásával.

Hogy a cohors-taktika hosszú ideig miért csak Hispaniában jut szóhoz, az érthetővé válik, ha meggondoljuk, hogy az i. e. II. sz. legjelentősebb ütközetei Makedóniában és Kisázsiában falanx felállítású és arcból támadó seregek ellen zajlottak le. Ezek ellen a manipulusok begyakorolt manőverei sikeresnek bizonyultak továbbra is. De Jugurtha, majd a gallok és germánok mozgékony, szabályszerű harcmodorral nem bíró hadai az i. e. II. sz. végén, majd az i. e. I. sz. folyamán elkerülhetetlen szükségességgé teszik a cohors-taktika egyeduralmának kialakulását a római hadászatban.

39 Livius XXXI. 34.

40 Lásd a 37. jegyzetet!

ИШТВАН КЕРТЕС:

ВОЕННЫЕ ПРЕДШЕСТВУЮЩИЕ СОБЫТИЯ СФОРМИРОВАНИЯ ТАКТИКИ КОГОРТЫ

Резюме

В своей статье автор рассматривает те тактические изменения, — формирование тактики «когорт», — происходившие в римской армии и завершившиеся во II веке до н. э. Историография до всего времени традиционно связывала формирование тактики «когорт» с военными реформами Мариа. В противоположность этому автор статьи, — опираясь на материалы древних источников, — стремится доказать, что контуры тактики «когорт» стали намечаться уже в испанских битвах во время второй пунической войны. Свою точку зрения автор в первую очередь подтверждает работами Плибия, Ливия; а в отношении того, что тактика «когорт» встречается в начале II века до н. э., приводит документы Плутарха и Аппиана. При анализе отдельных источников дается также — естественно, чрезвычайно узкий в данных рамках — и лингвистический анализ греческих военно-технических терминов. В своей работе автор исследует также и достоверность источников, говорящих о наличии в ранний период когорт. Особенно важно это в отношении вызвавшего большие споры текста Ливия, в котором описывается битва Мариа Сентимия в 210 г до н. э. В заключение автор анализирует особенности, которые были характерны на испанском театре военных действий, и которые в значительной мере побудили римлян к разработке новой тактики.

ISTVÁN KERTÉSZ:

DIE MILITÄRISCHEN ANTEZEDENZIIEN DER HERAUSBILDUNG DER COHORS-TAKTIK

Resümee

Der Autor befaßt sich in seiner Studie mit jener im römischen Heer vor sich gegangenen Änderung — der Herausbildung der Cohors-Taktik —, die im 2. Jahrhundert v. u. Z. ihre volle Reife erlangte. Die Geschichtsschreibung knüpfte die Herausbildung der Cohors-Taktik traditionell an die militärischen Reformen des Marius. Der Autor will demgegenüber — sich auf die Berichte der antiken Quellen berufend — beweisen, daß sich die Umrisse der Cohors-Taktik bereits am Ende des 3. Jahrhunderts v. u. Z. in den in Hispanien gefochtenen Schlachten des zweiten punischen Krieges herauszubilden begannen. Er untermauert seine Meinung in erster Linie mit Polybios und Livius, bezüglich des Vorkommens der Cohors-Taktik am Anfang des 2. Jahrhunderts v. u. Z. mit von Plutarchos und Appianos stammenden Dokumenten. Bei der Analyse der einzelnen Quellen geschieht auch eine — im gegebenen Rahmen freilich nur ungewein beschränkte — linguistische Analyse der griechischen militärischen Termini technici. Der Verfasser beschäftigt sich auch mit dem Aussagewert der das frühe Vorkommen der Kohorten dokumentierenden Quellen. Besonders wichtig ist dies bezüglich der sehr umstrittenen Textstelle des Livius, welche die Schlacht des L. Marcius Septimius im Jahre 210 v. u. Z. beschreibt. Schließlich analysiert der Autor jene Eigenheiten, die die Kriegführung in Hispanien charakterisierten, die in großem Maße die Römer zur Ausarbeitung der neuen Taktik zwangen.